

УДК 378.147:37.026 (477) Сухомлинський

Н. В. ГРОНА

м. Прилуки

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ В ЛІНГВОДИДАКТИЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті проаналізовано умови формування комунікативної толерантності студентів педагогічного коледжу, в основі яких покладено лінгводидактичні основи спадщини В. О. Сухомлинського. Автор розкриває сутність комунікативної толерантності майбутнього вчителя початкових класів. Доводить думку, що формування комунікативної толерантності в підготовці майбутнього вчителя початкових класів сприятиме розвитку їхньої мовленнєвої діяльності, комунікативної компетентності.

Ключові слова: комунікативна толерантність, студенти педагогічного коледжу, комунікативні тренінги, культура спілкування.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку національної школи характеризується відродженням уваги до мовної освіти в країні, потребою формування особистості, яка б відзначалася свідомим ставленням до вивчення мови, високою культурою спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності.

Необхідною умовою формування соціально активної та духовно багатой особистості є оволодіння мовою як засобом спілкування. Сьогодні в освіті утверджується ідея практичної спрямованості курсу української мови. А це вимагає в навчальному процесі активної мовленнєвої діяльності студентів, оскільки виховання особистості, яка гармонійно поєднує освіченість, професіоналізм, креативність, високу духовність та моральність, неможливо здійснювати без опанування рідної мови й мовлення, підпорядкування роботи над мовною теорією інтересам мовленнєвого розвитку кожного студента, поєднання творчої особистості майбутнього вчителя з іміжем фахівця полікультурного освітнього простору. Останній пов'язується з досягненням учителем особливого авторитету у сфері соціального партнерства, налагодження гармонійних педагогічних стосунків і взаємопорозуміння з новою генерацією підростаючого покоління, з урахуванням зросту її інтелектуальної активності, появою нових навчально-пізнавальних і соціально-психологічних потреб, розширенням особистісних перспектив розвитку в полікультурному середовищі. Це передбачає принципову перебудову профе-

сійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя в оволодінні ним своєю професійною роллю – бути взірцем толерантної особистості у сфері організації навчально-виховного процесу сучасної національної школи (В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, А. М. Богуш, І. А. Зязюн, Л. В. Кондрашова, В. П. Кравець, І. І. Прокopenко, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська, Н. Д. Ярмаченко та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній теорії наукового знання вже склалися передумови й накопичені певні джерела щодо осмислення сутності феномена «толерантність» та його особливої значущості для формування професіоналізму особистості педагога (Р. Бернс, В. С. Біблер, Г. В. Болотіна, Р. Голлоб, М. А. Джерелієвська, О. А. Дубасенюк, А. Еліс, Ю. А. Іщенко, В. Ф. Колошин, Д. Карнегі, Ю. М. Лотман, Г. Олпорт, К. Роджерс, Х. Г. Тхагапсоев, В. Франкл, Р. Штейнер та ін.).

Але актуальність проблеми професійного становлення студента педагогічного коледжу – носія демократичних цінностей та його перспективного розвитку як толерантної особистості в процесі лінгводидактичної підготовки потребує подальшого дослідження та розроблення. Особливої значущості в аспекті порушеного питання набуває аналіз концептуальних положень методичного доробку В. Сухомлинського, який у свій час розробив ідеї гуманізації освіти.

Постановка завдання. У статті маємо на меті схарактеризувати шляхи формування

толерантності студентів педагогічного коледжу як важливої та визначальної якості комунікативної компетентності, що складається з мовного, мовленнєвого, соціокультурного та діяльнісного складників.

Виклад основного матеріалу. Етимологія слова «толерантність» походить від латинського «tolerantia» – терпимість, тобто здатність утворювати й підтримувати спільність з людьми, які відрізняються в певному відношенні від переважаючого типу [7]. Щодо педагогічної діяльності можна стверджувати, що, по-перше, толерантність – компонент комунікативної компетентності вчителя / викладача. По-друге, компетентний підхід в освіті – це фактор розвитку толерантності особистості студента – майбутнього вчителя.

Толерантність має тісний зв'язок із поняттям гуманізації освіти. Якщо розуміти толерантність не як просту суму знань або поведінкових умінь, а як особистісну позицію, ціннісне відношення, то найбільш адекватною тактикою розвитку толерантності є відстоювання гуманістичних пріоритетів у розвитку освіти. Тоді основна увага зосереджується на створенні умов, найбільш сприятливих для вироблення кожним індивідумом власної, самостійної й незалежної позиції, для природного, рефлексивного й індивідуального становлення толерантності в усіх основних вимірах.

В основі концепції гуманізації освіти В. Сухомлинського лежать гуманістичні ідеї толерантності. Він твердо переконаний, що «є якості душі, без яких людина не може стати справжнім вихователем, і серед цих якостей на першому місці – уміння проникнути в духовний світ дитини» [5, 152]. В основу своєї педагогічної теорії та практики він поклав виховання в дітей та молоді любові до своєї рідної Вітчизни на ґрунті любові до рідних та близьких, поваги та співчуття до оточуючих. На його думку, найважливішими моральними якостями є честь, любов і повага до людей, доброта. В. Сухомлинський вірив, що виховання справжньої особистості «базується не на принципах авторитарної педагогіки, а на загальнолюдських моральних цінностях» [5, 329]. Основними характеристиками такої особистості є терпимість, емпатійність, кому-

нікативність, емоційна стабільність, соціальна активність. Ефективність навчання для їхнього формування у студентів педагогічного коледжу передусім залежить від педагогічної майстерності викладача, від наявності в його особистості таких якостей, як комунікативна толерантність та позитивна комунікативна установка, котрі дозволять йому краще розуміти студентів. Комунікативна толерантність є таким видом соціально-психологічної толерантності, який репрезентує ставлення особистості до інших людей, їхніх психічних станів, якостей, учинків у ситуаціях комунікативної взаємодії [1].

Комунікативна толерантність викладача вищого навчального закладу – це таке ставлення викладача до студентів, яке характеризується повагою й визнанням рівноправ'я студентів у ситуаціях комунікативної взаємодії, відмовою від домінування, урахуванням індивідуально-психологічних особливостей студентів у процесі спілкування та створення умов для їхньої самореалізації. Таку модель спілкування студенти потім перенесуть у власний педагогічний досвід. Винятково високо оцінював В. О. Сухомлинський досконалість мовної підготовки школярів, яка має задовольнити їхні інтелектуальні, естетичні, комунікативні потреби. «Беручи до уваги, що мовна культура в нашому суспільстві дедалі тісніше пов'язується з культурою праці, із загальною культурою людини, ми надаємо великого значення оволодінню практичною стилістикою літературної мови та виробленню індивідуального стилю мовлення. Для цього заохочуємо поглиблену роботу над стилем твору як на літературні, так і на вільні (абстрактні) теми» [6, 231].

На основі аналізу сутності професійної компетентності викладача вищого навчального закладу вчені доводять, що його комунікативна толерантність є важливою психологічною умовою становлення позиції «викладач – студент». Формування толерантної культури студентів педагогічного коледжу активно відбувається в процесі дослідницької діяльності, у ході якої вони вчаться викладати й захищати свої позиції, слухати співрозмовника, володіти навичками спільної роботи, обмінюватися соціальними ролями, пред-

ставляти та захищати результат своєї праці. Викладач є однією з ключових фігур у реалізації такого підходу. Він здійснює передачу знань і формування вмінь та навичок, але, основне, сприяє особистісному розвитку студентів. В. Сухомлинський неодноразово звертає увагу на те, що вершиною педагогічної культури є любов до дітей (учнів, студентів) як основа спілкування вчителя (викладача) з вихованцями на принципах співробітництва й співтворчості. Уміння бути сердечним, доброзичливим стосовно студента, вірити в нього, у його перемогу над собою, якщо поряд буде викладач – помічник, значною мірою визначають якість педагогічного спілкування. Інструментом впливу на студента виступає особистість педагога. Викладач не вирішує проблеми студентів, він разом із студентами обговорює їх, аналізує, сприяє укріпленню віри студента у свої сили, можливості, самого себе. Будь-яка проблема, що виникає в ході самореалізації, розвитку студента – сигнал до спільної діяльності. Викладача вищого навчального закладу в професійному контексті вирізняють широта інтересів, незалежність суджень, уміння спілкуватися, залучати до себе інших людей, здатність до самовладання в процесі спілкування, прагнення до пізнання себе та інших, доброзичливість, розум та ін. Особливості викладача, перераховані вище, можна об'єднати загальним поняттям «толерантність».

Оскільки комунікативна толерантність лежить в основі взаємної довіри й розуміння, сприяє вияву доброзичливості, допомагає встановленню позитивного психологічного клімату в педагогічних колективах, студентських групах, то боротьба з труднощами в педагогічній діяльності передбачає пізнання викладачем себе, розуміння своїх студентів, навчання педагогічному спілкуванню.

В. О. Сухомлинський висував значні вимоги до підготовки майбутнього вчителя, зокрема виховання емоційної культури, самоаналіз власної навчальної та практичної діяльності, формування потреби у професійному самовдосконаленні та стійку мотивацію професійного саморозвитку. Вища освіта як частина загальної освітньої системи здатна відігравати одну з головних ролей у форму-

ванні комунікативної толерантності. У студентів педагогічного коледжу є чимало можливостей для розвитку особистості, підвищення загальної культури та формування толерантної свідомості. Ці можливості закладені в організації викладання циклу загальноосвітніх гуманітарних дисциплін, зміст яких, за відповідного розміщення акцентів, здатен суттєво вплинути на формування толерантності. Оскільки курс сучасної української мови має комунікативне спрямування, він сприяє розвитку вмінь і навичок вільно виражати думки та почуття в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні, говорінні, письмі) та в різних сферах спілкування (особистісній, публічній, освітній), тобто виробити комунікативну компетентність особистості в ході комунікативних тренінгів.

Комунікативна підготовка студентів педагогічного коледжу за допомогою таких тренінгів допомагає сформувати досліджувану компетентність майбутнього вчителя початкової школи, що безпосередньо відображає рівень культурного розвитку особистості, може бути однією з умов досягнення життєвої мети, фактором виховання толерантності та діалогізму.

Дослідники стверджують, що тренінг належить до технологій інтерактивного навчання й має такі ж компоненти, як і технологічний процес використання інтеракцій. Зокрема для тренінгів характерна наявність мислєдіяльності з опорою на використання **мислєнєвих операцій** (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення); **смислотворення** як усвідомлення нового й необхідного для себе (змісту, діяльності, якості тощо); **свідомого регулювання діяльності** (готовність і здатність самостійно діяти та взаємодіяти з іншими); **створення ситуації успіху**, що є мотивом саморозвитку, самовдосконалення; **рефлексії** (готовність і здатність зафіксувати зміни у власному розвитку, визначити причини таких змін, уміти дати оцінку ефективності отриманих результатів).

Тренінгові заняття будувалися за такими структурними компонентами:

1. Вступна частина:

- а) знайомство;
- б) мотиваційний етап;

- в) повідомлення мети та завдань;
- г) оцінка рівня поінформованості про проблему;
- г) правила;
- д) очікування.

2. Основна частина:

- а) пошук шляхів розв'язання проблеми;
- в) створення ситуації успіху;
- г) тренінгові вправи;
- г) тренінгові ігри;
- д) розвиток практичних навичок за допомогою драматизації.

3. Завершальна частина:

- а) рефлексія власної діяльності;
- б) рефлексія діяльності учасників групи;
- в) аналіз досягнення поставлених завдань тренером;
- г) завершення заняття.

Приклади побудови тренінгової технології на уроках української мови під час вивчення орфографічного матеріалу.

Вправа «Цікава власна назва» (орфограма «Вживання великої літери (букви)»).

1. *Сфера спілкування* – особистісна.
2. *Тема спілкування* «Власні назви України». Орфограма «Вживання великої літери (букви)».
3. *Навчальна мета*: сприяти знайомству за допомогою розповіді з історією власних назв, учити правильно вживати слова на позначення власних назв, формувати комунікативні дії співрозмовників, акцентувати увагу на орфограмі «Вживання великої літери (букви)».
4. *Предмет спілкування* (адресат) – студенти групи.
5. *Комунікативне завдання* (мета): уміти цікаво розповісти про не зовсім звичне своїм співрозмовникам.
6. *Умови спілкування*: учасники розташовуються на стільцях колом.
7. *Час спілкування* – 5 хв.
8. *Кількість учасників* без обмежень (за наявності великої групи, можна розділити її на підгрупи, де створюватимуть власні невеличкі кола).
9. *Стиль, тип, вид спілкування*: художній, монологічна розповідь з елементами опису.
10. *Лексика спілкування*: іменники на позначення власних назв українською мовою.
11. *Грамматичні особливості* вживаної лексики: вчити вживати власні назви з прикметниками в однині.

Хід гри: викладач пропонує кожному розповісти щось цікаве, пізнавальне чи кумедне, незвичайне про власну назву, щоб допомогти іншим запам'ятати власну назву та асоціювати її з конкретним предметом. Один член групи (або викладач) починає вправу, далі продовжують всі учасники. Наприклад (Володимирський собор): «У 1852 році Філарет, митрополит Московський, запропонував збудувати у Києві храм на честь майбутнього дев'ятисотріччя Хрещення Русі київським князем Володимиром. Громадяни з усіх частин Російської імперії почали масово жертвувати кошти на храм, і в 1859 році загальна сума пожертв досягла 100 000 російських рублів. Спорудження храму розпочалося в 1862 році, а закінчилося в 1882 році. На урочистому освячуванні собору, що відбулося 20 серпня 1896 року, був присутнім імператор Микола II із дружиною Олександрою Федорівною. У радянські часи собор залишався діючим храмом, виконуючи функції кафедрального собору Києво-Галицької митрополії Російської Православної Церкви, хоча спроби закрити були. Так, у серпні 1929 секретаріат ВУЦВК затвердив рішення Київської міської ради про закриття «за чисельними проханнями трудящих» Володимирського собору в Києві та організацію в його приміщенні Всеукраїнського антирелігійного музею. В 1992 році, після утворення Української Православної церкви – Київського Патріархату, храм став Патріаршим кафедральним собором цієї конфесії. У Володимирському соборі нині знаходяться мощі Великомучениці Варвари, реліквіар для яких у 18 столітті виготовив київський золотар Самійло Ростовський, а також мощі Святителя Макарія».

Рефлексійна діяльність: звертається увага на те, щоб розповісти щось цікаве про себе та власну назву (екскурсія, спогади, бажання).

Висновки і перспективи досліджень. На сучасному етапі модернізації шкільної мовної освіти особливої актуальності, значущості та важливості набувають концептуальні положення В. Сухомлинського щодо формування комунікативної толерантності в підготовці майбутнього вчителя початкових класів, які сприятимуть розвитку їхньої мовлен-

невої діяльності, комунікативної компетентності. Таким чином, освітній процес повинен відображати основні соціальні цінності суспільства, у тому числі толерантність, орієнтуючись при цьому на розвиток індивідуальних задатків і здібностей, створення оптимального розвивального середовища. Припускаємо, що саме в таких умовах виховання толерантності стає природним і продуктивним, а сама толерантність виступає як неодмінна першооснова гуманізації освітнього процесу.

Як свідчить аналіз сучасних досліджень із проблеми формування комунікативної толерантності, лінгводидактичні ідеї В. О. Сухомлинського в цьому аспекті є актуальними і потребують ґрунтовного наукового вивчення.

Список використаних джерел

1. Білоус Т. М. Виховання толерантності в студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі вивчення іноземної мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Тамара Миколаївна Білоус. — К., 2004. — 227 с.
2. Деркач А. А. Толерантность личности: характеристики, закономерности, механизмы формирования: Монография / [А. А. Деркач, В. Г. Зазыкин, Е. В. Селезнева и др.]. — М.: Изд-во ГАГС, 2003. — 197 с.
3. Мамчур Л. І. Лінгводидактична спадщина В. О. Сухомлинського / Л. І. Мамчур. — Умань : РВЦ «Софія», 2009. — 184 с.
4. Солдатова Г. У. Толерантность: психологическая устойчивость и нравственный императив // Практикум по психодиагностике и исследованию толерантности / Под ред. Г. У. Солдатовой, Л. А. Шайгеровой. — М.: МГУ, 2003. — 112 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / Сухомлинський Василь Олександрович. — Т. 3. — К.: Радянська школа, 1977. — 669 с.
6. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / редкол. : О. Г. Дзевєрін (голова) та ін. — К.: Рад. шк., 1976. — Т. 4. — 1977. — С. 7—390.
7. Тодорцева Ю. В. Формування толерантності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Юлія Вікторівна Тодорцева. — Одеса, 2004. — 276 с.
8. Толерантність у сучасному суспільстві. Її принципи та напрямки. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oda.kherson.ua /upload/ tolerantnst-lekcy.a.doc> — Назва з екрану.

N. V. HRONA

Рылуки

FORMATION OF COMMUNICATIVE TOLERANCE OF THE PEDAGOGICAL COLLEGE STUDENTS IN LINGVODIDACTIC HERITAGE OF V. O. SUKHOMLYNSKYI

The article analyzes the conditions of the formation of communicative tolerance of the Pedagogical College students which are based on the lingvodidactic foundations of V. O. Sukhomlynskyi's heritage. The author reveals the essence of communicative tolerance of future primary school teachers. The author proves the idea that the formation of communicative tolerance in the preparation of future primary school teachers will help to develop their speech activity, communicative competence.

Keywords: communicative tolerance, students of Pedagogical College, communication trainings, communication culture

Н. В. ГРОНА

г. Прилуки

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОЛЛЕДЖА В ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ В. А. СУХОМЛИНСКОГО

В статье проанализированы условия формирования коммуникативной толерантности студентов педагогического колледжа, в основе которых положены лингводидактические основы наследия В. А. Сухомлинского. Автор раскрывает сущность коммуникативной толерантности будущего учителя начальных классов. Доказывает мысль, что формирование коммуникативной толерантности в подготовке будущего учителя начальных классов будет способствовать развитию их речевой деятельности, коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: коммуникативная толерантность, студенты педагогического колледжа, коммуникативные тренинги, культура общения.

Стаття надійшла до редколегії 18.07.2014